

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is an author's version which may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/64538>

Please be advised that this information was generated on 2019-05-24 and may be subject to change.

Thailand

Door: Luuk Knippenberg, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen

Veranderd en toch zichzelf gebleven

Thailand is een geliefde bestemming voor westerse toeristen en investeerders. Het land komt dan ook vrij westers over. Dat is echter façade. Thailand is erin geslaagd te veranderen en tegelijkertijd zichzelf te blijven. In een wereld die snel globaliseert, is dat een knappe prestatie. Hoe hebben de Thai dat aangepakt? Kunnen andere landen hiervan leren?

Begin dit jaar reisden koningin Beatrix en kroonprins Willem-Alexander naar Thailand voor een officieel bezoek. Ze deden dat omdat Nederland vierhonderd jaar diplomatieke betrekkingen onderhoudt met dit land. In het begin van de 17de eeuw vestigde de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) namelijk een handelspost in wat toen nog Siam heette. Beatrix en Willem-Alexander werden ontvangen door koning Bhumipol, die al sinds 1946 (!) op de troon zit en daarmee de langst regerende vorst ter wereld is. Vierhonderd jaar geleden was Thailand ook al een koninkrijk. De afgelopen anderhalve eeuw heeft de Thaise samenleving grote veranderingen doorgemaakt. In dat transformatieproces speelde diverse koningen een prominente rol.

Handelsverdrag

Het veranderingsproces werd in gang gezet door koning Mongkut, die aantrad in 1851. Mongkut realiseerde zich dat het Europese kolonialisme sinds het begin van de 19de eeuw ingrijpend was veranderd. De belangstelling van de kolonisator was verschoven van luxe handelsproducten naar industriële grondstoffen en afzetmarkten.

De Europese overheden bemoeiden zich veel nadrukkelijker dan voorheen met de koloniale expansie en waren bereid overal ter wereld massaal militaire middelen in te zetten. Handel, onderwerping en inlijving gingen hand in hand.

De machtige Birmese koning had nog geprobeerd de Britten te trotseren, maar zijn leger was in korte tijd verpletterd en Birma ingelijfd. Die vernedering wilde de Thaise koning zijn land besparen. Hij besloot geen verzet te plegen maar een verdrag te sluiten met het Verenigd Koninkrijk. Het handelsverdrag bood het Verenigd Koninkrijk, op dat moment veruit de machtigste Europese mogendheid, precies datgene waar het de Britten om te doen was: vrijhandel. Niet alleen voorkwam Mongkut daarmee inlijving van Thailand, hij kreeg er bovendien een machtige bondgenoot bij die hem steunde tegen de steeds opdringeriger aanspraken van een andere Europese grootmacht: Frankrijk. Uiteindelijk werd Thailand als enige land in Zuidoost-Azië niet gekolonialiseerd.

De afgedwongen openstelling bood Mongkut ook de mogelijkheid een nieuwe invulling te geven aan zijn koningschap, dat op papier minder absoluut werd maar in de praktijk effectiever. Hij greep daarbij terug op het verre verleden. Volgens oude inscripties was de eerste Thaise koning meer een soort vader des volks dan een absolute vorst, zoals de latere Thaise koningen. Die visie strookte met de nieuwste opvattingen over het koningschap in Europa, die meer nadruk legden op wat de koning deed dan op wat hij was. Dat gaf de koning meer speelruimte.

Aan het eind van de 19de eeuw waren daarmee de belangrijkste ingrediënten aanwezig voor de huidige 'Thaise paradox'. Aan de ene kant de druk vanuit het westen om te veranderen en het vermogen zich te plooiën naar westers voorbeeld; aan de andere kant een sterk beroep op de eigen traditie voor de invulling en vooral de legitimering. Dit is kenmerkend voor het ontwikkelingsproces in Thailand sinds die tijd.

Hervormer

In dat ontwikkelingsproces liepen de koningen voorop. De opvolger van Mongkut, koning Chulalongkorn, spande wat dat betreft de kroon. Tijdens zijn koningschap, dat duurde van 1868 tot 1910, onderging Thailand bestuurlijk en economisch een complete gedaanteverwisseling. Het land kreeg een leger, een bureaucratisch apparaat, rechtspraak en politie naar westers model. De economie die voorheen sterk naar binnen gericht was, werd afgestemd op export. Thailand werd de grootste rijstexporteur ter wereld.

Rond 1900 beschouwde Europa Thailand als een ‘moderne’ staat in wording. Dat beeld klopte echter maar gedeeltelijk. In werkelijkheid gebruikte Chulalongkorn veel van de moderne middelen om een oude, premoderne droom te verwezenlijken, namelijk effectieve controle over het hele land. Voorheen was de koning alleen in theorie almachtig, zijn bijna goddelijke status ten spijt. Het ontbrak hem aan de middelen zijn macht daadwerkelijk te doen gelden, zeker in afgelegen gebieden. Zo kon het dagen of weken duren voordat informatie over een opstand de koning bereikte, en nog veel langer voor een leger op de been was gebracht en naar de brandhaard verplaatst. Het bestuur van Thailand was in de praktijk gebaseerd op het delegeren van verantwoordelijkheden. De koning controleerde alleen de hoofdstad en het directe ommeland. Voortdurend loerde het gevaar dat de ambtenaren in de afgelegen regio's hun eigen gang gingen. In de tweede helft van de 19de eeuw kwam daar verandering in. De Thaise koning kreeg de beschikking over de economische, militaire, infrastructurele en organisatorische middelen om greep te krijgen op land en samenleving. Zo bood de telegraaf de mogelijkheid informatie over gebeurtenissen door te geven op het moment dat ze plaatsvonden, en per omgaande te reageren. Via het spoor kon binnen 48 uur een compleet leger naar allerlei uithoeken van het land worden gedirigeerd. Dat leger was bovendien deels een beroepsleger, georganiseerd en bewapend naar Europees voorbeeld.

Het werd bekostigd uit export en een verbeterde belastinginning. Uit dezelfde middelen konden ook overal goed betaalde ambtenaren ingezet worden, tot in de verste uithoeken van het land. De prijs van de toegenomen macht van de koning was paradoxaal genoeg een geleidelijke uitholling van het koninklijke gezag. In navolging van zijn vader baseerde koning Chulalongkorn zijn legitimiteit op de opvatting dat een vorst meer een vader dan een heerser was, en dat het vooral ging om zijn prestaties. Dat maakte de koning kwetsbaar voor kritiek, iets waar zijn voorgangers geen last van hadden gehad dankzij hun goddelijke status.

Legitimiteit

Chulalongkorn had nog weinig last van kritiek, maar zijn opvolgers des te meer. Hun prestaties bleven achter bij die van hun voorganger. Dat lag deels aan henzelf, maar voor een groot deel konden zij er weinig aan doen. De Thaise economie raakte steeds meer verweven met de wereldeconomie en het landsbestuur werd alsmaar complexer. De kritiek kwam vooral uit de hoek van de nieuwe bureaucratie, het leger en de politieinstellingen die Chulalongkorn juist had opgericht om het land te controleren. Zij eisten meer handelingsvrijheid en kregen daarbij steun van de nieuwe grootstedelijke beroepsgroepen, die hun ontstaan dankten aan de exporteconomie en de verbreiding van het onderwijs. Tussen 1910 en 1930 zwol de kritiek aan en werden het gezag en de bestuurskracht van de monarchie verder ondermijnd.

Tijdens de Grote Depressie, begin jaren dertig, kwam het tot een uitbarsting. De regerende koning, Prajadhipok (1925-1935), deed een halfslachtige poging een parlementaire regering in te voeren, maar het was al te laat. In 1932 vond een staatsgreep plaats. De coupplagers behoorden allemaal tot de eerdergenoemde groepen. Velen waren westers opgeleid. Hun doel was de invoering van de democratie en – aanvankelijk – afschaffing van de monarchie. Dat laatste durfden zij echter uiteindelijk niet aan. Wel werd het beginsel van volkssoevereiniteit ingevoerd en vastgelegd in een grondwet.

Thailand werd een constitutionele democratie. De grondwet beoogde een nieuwe, democratischer vorm van legitimiteit te introduceren. De praktijk pakte anders uit. Thailand kende geen grondwettelijke traditie. Slechts een zeer kleine, in het westen geschoolde groep kon zich er iets bij

voorstellen. De legitimiteitsvraag werd dan ook niet beantwoord door de grondwet, zij werd er juist urgent door.

Het wegvallen van de monarchie sloeg een gat; de politieke en bestuurlijke instituties waren beroofd van een samenbindend en richtinggevend gezag. Er ontvlamde een machtsstrijd tussen rivaliserende groepen. De grote winnaar was het leger. Tussen 1932 en 1988 werd er tien keer met succes een militaire coup gepleegd. Telkens kwam de opponent uit andere onderdelen in het leger. Er was overduidelijk een gezagsvacuüm, ofwel: een gebrek aan legitimiteit.

Het koningschap raakte na de coup van 1932 in een neerwaartse spiraal. In 1935 trad koning Prajadhipok af. Zijn opvolger werd niet eens officieel gekroond. Hij verbleef tot 1945 vrijwel permanent in het buitenland en werd vlak na zijn terugkeer in Thailand vermoord (1946). De tweede opvolger, de nu nog regerende koning Bhumipol, speelde aanvankelijk geen rol van betekenis. Dat veranderde pas na 1958.

In dat jaar kwam weer een nieuwe generaal aan de macht, Sarit. Hij gaat door voor de hardste en meest corrupt coupleider die Thailand ooit heeft gekend. Hij loste echter ook het legitimiteitsprobleem op waarmee de Thaise samenleving vanaf 1932 kampte. Sarit koppelde de legitimiteit van het leiderschap nadrukkelijk aan de mate waarin de welvaart van het Thaise volk werd bevorderd. Bovendien legde hij vast dat dit leiderschap niet bij de koning berustte, maar dat de koning wel een centrale rol vervulde. Hij was de bemiddelaar tussen de overheid en het volk, symbool van de natie en hoeder van het welzijn van de gewone man.

Sarits oplossing was een geslaagde synthese van vrijwel alle eerdere pogingen om vorm te geven aan een moderne legitimiteit, gebaseerd op wereldse en afrekenbare doelen. Hij putte uit Thaise tradities en westerse ideeën en smolt die tot een geheel. Hij zorgde bovendien voor twee veiligheidskleppen – waarschijnlijk onbedoeld – die later van pas zouden komen.

De eerste was dat elke leider, hoe sterk of ‘vaderlijk’ ook, meetbaar moest presteren. De leider diende de ontwikkeling van de natie te bevorderen. In de tweede helft van de 20ste eeuw kwam dat neer op het bevorderen van economische groei. Zonder zichtbare economische groei was het snel gedaan met de leider.

Dit leidde ertoe dat de macht van vrijwel alle leiders na Sarit sterk werd beknot.

De tweede veiligheidsklep bleek de nieuwe positie van de koning te zijn. Deze had opnieuw een taak, maar aanzienlijk minder verantwoordelijkheden dan voorheen. Daardoor was hij minder kwetsbaar. De koning kon eigenlijk weinig verkeerd doen, juist omdat hij symbool was van de natie, brug tussen overheid en volk en spreekbuis van de gewone man. Wie aan de koning kwam, morrelde per definitie aan het cement dat de Thaise samenleving bij elkaar hield. De nieuwe positie bood de koning bovendien de mogelijkheid op te treden als redder in de nood in situaties waar de al dan niet gekozen leiders in moeilijkheden kwamen of geen keuzes maakten.

Democratie

Op het moment dat Sarit in 1958 de macht greep, had Thailand een zeer onstabiele periode achter de rug. Het land leek er sinds het begin van de 20ste eeuw alleen maar op achteruit te zijn gegaan. In de jaren zestig begon de economie echter op te krabbelen. Thailand verdiende goed aan de Vietnam-oorlog en kreeg veel Amerikaanse steun in de vorm van geld, kennis en speciale handelsvoorwaarden. De Amerikanen zagen Thailand als het beste steunpunt in Zuidoost-Azië tegen het opkomende communisme. De Thaise overheid liet zich dit aanleunen en gaf Amerikaanse bedrijven ter compensatie speciale investeringsvoordelen.

In de jaren zeventig begonnen steeds meer westerse multinationals in het land te investeren en kwamen de eerste grote Thaise bedrijven op. De grote sprong voorwaarts kwam echter pas in de tweede helft van de jaren tachtig toen Japanse bedrijven massaal in Thailand gingen investeren. Zij maakten het land tot hun belangrijkste overzeese industriële exportplatform in Azië. In hun kielzog begonnen vrijwel alle grote multinationals geld in Thailand te pompen. De economie groeide jaren achtereen met meer dan 10 procent en was daarmee de snelst groeiende ter wereld. Halverwege de jaren negentig steeg de nieuwe voorspoed zowel de overheid als particuliere bedrijven en financiële instellingen naar het hoofd. Ze deden uitgaven zonder zich zorgen te maken over de dekking.

Het geld stroomde toch wel binnen, dachten ze. Daaraan kwam echter plotseling een einde toen de eerste Thaise bank in de problemen kwam. Buitenlandse investeerders en geldschieters begonnen zich ineens af te vragen waar hun geld eigenlijk in werd geïnvesteerd. Toen bevredigende antwoorden uitbleven, stopten zij en masse met investeren en eisten zij hun geld terug. De waarde van de Thaise munt kwam in een duikvlucht terecht, terwijl de buitenlandse schulden omhoogschoten. Die moesten betaald worden in dollars, die door de val van de Thaise munt ineens veel duurder was geworden. De economie kwam abrupt tot stilstand en het gehele financiële systeem dreigde in 1997 in te storten.

Het duurde vijf jaar en het vereiste zeer harde saneringen om de economie weer uit het slop te trekken en het vertrouwen bij buitenlandse investeerders te herstellen. Veel banken en financiële instellingen moesten hun poorten sluiten en veel bedrijven gingen failliet. Pas sinds 2002 groeit de economie weer, enerzijds door de economische opleving in Japan en de sterke opkomst van China, anderzijds door de grootschalige investeringen van de Thaise overheid in de eigen economie. Parallel aan die economische ontwikkeling vond een minder zichtbare maar zo mogelijk nog indrukwekkender politieke omwenteling plaats. Thailand werd na 1958 geleidelijk een democratie. De hervormingen van generaal Sarit ondermijnden ironisch genoeg op termijn de politieke invloed van het leger. Dat proces begon voorzichtig na het aftreden van Sarit halverwege de jaren zestig, het kwam begin jaren zeventig in een stroomversnelling, maar werd na 1976 voor tien jaar vertraagd door de nederlaag van de Amerikanen in Vietnam.

Hoezeer de omstandigheden waren veranderd werd iedereen duidelijk tijdens de laatste militaire coup in 1991. De coup kreeg aanvankelijk de steun van grote delen van de middenklasse. Zij hoopten dat de militairen een einde zouden maken aan de grootschalige corruptie die een ongewenst neveneffect was van de economische groei, en dat zij daarna weer naar hun kazernes zouden terugkeren. Toen de militairen dat laatste niet van plan bleken te zijn, zorgde diezelfde middenklasse ervoor dat zij dat alsnog deden. Ze werd daarbij gesteund door vrijwel iedereen, de koning voorop. De stedelijke middenklasse was te groot, mondig en omvangrijk geworden om zich nog te laten inperken door het leger.

Bijna honderd jaar nadat Thailand in Europa was verwelkomd als 'bijna ontwikkeld' land, had het die status alsnog bereikt. Later dan verwacht, maar eerder dan vele andere landen. Dit lange veranderingsproces maakt duidelijk dat modernisering neerkomt op een zeer ingrijpende en tijdrovende politieke, economische en bestuurlijke herschikking. Zo'n transformatie is alleen mogelijk als uit het buitenland overgenomen ideeën en instituties gekoppeld worden aan eigen tradities en instellingen. De Thaise samenleving heeft aangetoond over dit vermogen te beschikken. De Thaise monarchie is daarvan het symbool en heeft daarin een grote rol vervuld. ■

Luuk Knippenberg promoveerde in 2003 in Nijmegen op het proefschrift *De Transformatie van Thailand van een Agrarische in een Industriële Samenleving*, te bestellen via l.knippenberg@maw.kun.nl.